

Wojewódzka Biblioteka Publiczna

w Tarnowie

" W 50 ROCZNICĘ WYZWOLENIA OBOZU

W OŚWIĘCIMIU - BRZEZINCE"

I n f o r m a t o r

Tarnów, 27 stycznia 1995

Wojewódzka Biblioteka Publiczna

w Tarnowie

Informator

"W 50 rocznicę wyzwolenia obozu
w Oświęcimiu - Brzezince"

Tarnów, 27 stycznia 1995

Informator przygotowała: Elżbieta Matug

Bibliografię zestawiała: Urszula Szuster

Dział Informacyjno - Bibliograficzny

Publikacja została wydana z okazji 50 rocznicy
wyzwolenia obozu w Oświęcimiu - Brzezince

Spis treści:

1. Oświęcim - historia obozu
2. Więźniowie /stan liczebny, narodowość/
 - a) Transport z Tarnowa. Załączniki do tematu /tabele, plany, ilustracje/.
3. Obozowe warunki życia więźniów.
4. Wybrana bibliografia.

JW-5066

94(100)"1939/1945"

Powielono w WBP do użytku wewnętrznego.

D/144/2014

I. Historia obozu

Oświęcim

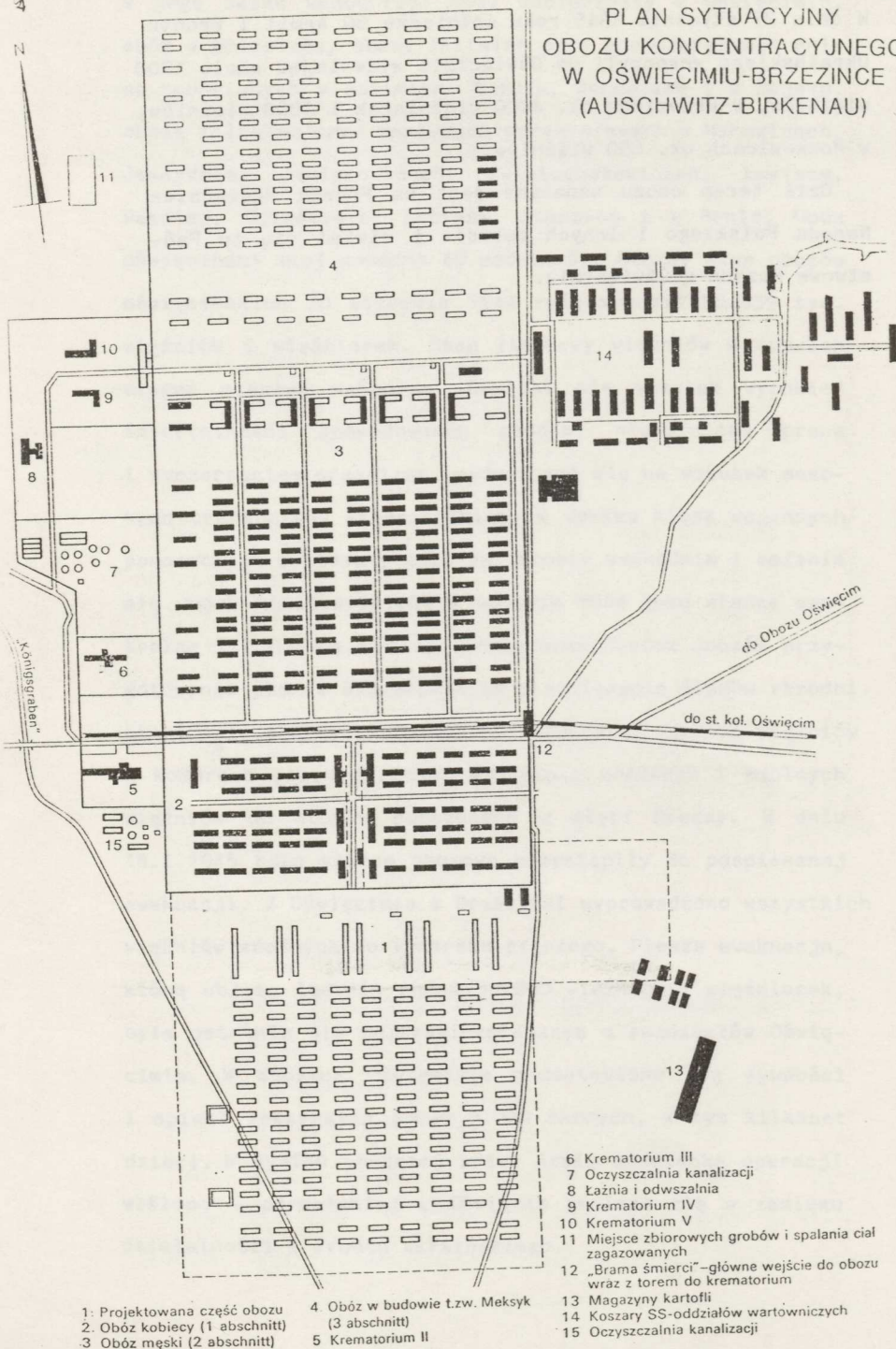
Miasto położone przy ujściu Soły do Wisły, w odległości 61 km. na południowy zachód od Krakowa. Już na początku okupacji Niemcy włączyli Oświęcim do Rzeszy i założyli w widłach Soły i Sanu jeden z największych obozów koncentracyjnych. O wyborze Oświęcimia na miejsce hitlerowskiego obozu śmierci zdecydowało jego geograficzne położenie - bezpośrednie połączenie ośrodków przemysłowych na Śląsku z Generalną Gubernią oraz krajami Europy Południowej. Ponadto kompleks budynków byłych koszar wojskowych, przeznaczonych na obóz, znajdował się za rzeką Sołą (w dzielnicy zwanej Zasole) i nie był włączony do zwartej zabudowy miasta, co sprzyjało izolacji i zamaskowaniu obozu. W związku z założeniem i planami rozbudowy obozu okoliczną ludność - ok. 2 tys. mieszkańców z baraków położonych w pobliżu bocznic kolejowej, całą ludność dzielnicy Zasole, a także mieszkańców wsi: Babice, Budy, Rajsko, Brzezinka, Broszkowice, Pławy i Harmęże - wysiedlono, a domy rozebrano. Wyludnione tereny (ok. 40 km²), nazwane obszarem interesów obozu, stanowiły strefę, na której obowiązywały specjalne przepisy dla osób cywilnych. Początkowo obóz obliczony był na 10 tys. więźniów. Lecz w marcu 1941 roku Hitler wydał rozkaz rozbudowy obozu w Oświęcimiu dla 30 tys. więźniów i zbudowania w odległej ok. 3 km. od obozu macierzystego w Brzezince (Birkenau) drugiej części obozu przeznaczonej rzekomo dla 100.000 tys. jeńców wojennych. Do listopada 1943 roku obóz koncentracyjny w Oświęcimiu pod kierunkiem komendanta Hossa rozrósł się do olbrzymich rozmiarów kombinatu śmierci.

W jego skład wchodziły: Obóz macierzysty w Oświęcimiu, obóz w Brzezince, obozy filialne przy gospodarstwach rolno-hodowlanych w Babicach, Budach, Harmężach i w Rajsku, obozy filialne przy zakładach przemysłowych w Monowicach, Jaworznie, Jawiszowicach, Świętochołowicach, Łagiszy, Wesołej, Goleszowie, Libiążu, Sosnowcu i w Brnie. Obóz oświęcimski miał ponadto 40 podobozów. Łączny stan obozów oświęcimskich 20 stycznia 1944 roku wynosił 80.839 tys. więźniów i więźniarek. Stan liczbowy więźniów w obozach ulegał ciągłym wahanom. Obniżał się wskutek wysokiej śmiertelności spowodowanej głodem, niewolniczą pracą i wyczerpaniem organizmu, podwyższał się na wskutek masowych transportów więźniarskich. W wyniku klęsk wojennych ponoszonych systematycznie na froncie wschodnim i cofania się wojsk hitlerowskich, w połowie 1944 roku władze centralne III Rzeszy wydały rozkaz komendantom obozów przygotowania planów ewakuacyjnych i zacierania śladów zbrodni. Likwidację obozów przeprowadzono poprzez: zagładę więźniów w komorach gazowych, oraz wywożenie zdrowych i zdolnych więźniów do obozów położonych w głębi Rzeszy. W dniu 18.I.1945 roku władze obozowe przystąpiły do pospiesznej ewakuacji. Z Oświęcimia i Brzezinki wyprowadzono wszystkich więźniów zdolnych do wymarszu pieszego. Piesza ewakuacja, którą objęto łącznie ponad 58.000 więźniów i więźniarek, była ostatnim ale najtragiczniejszym z rozdziałów Oświęcimia. W obozach Oświęcimia pozostawiono bez żywności i opieki lekarskiej ponad 8.000 chorych, w tym kilkaset dzieci. W wyniku podjętej przez Armię Radziecką operacji wiślano - odrzańskiej, Oświęcim znalazł się w zasięgu działalności I Frontu Ukraińskiego.

W dniu 27 stycznia 1945 roku żołnierze 60 Armii I Frontu Ukraińskiego wkroczyli do Oświęcimia wyzwalając około 1200 więźniów, w Brzezince ok. 4000 więźniarek i 1800 więźniów, w Monkowicach ok. 650 więźniów.

Dziś teren obozu uznawany jest za Pomnik Męczeństwa Narodu Polskiego i Innych Narodów i mieści się tu Państwowe Muzeum w Oświęcimiu.

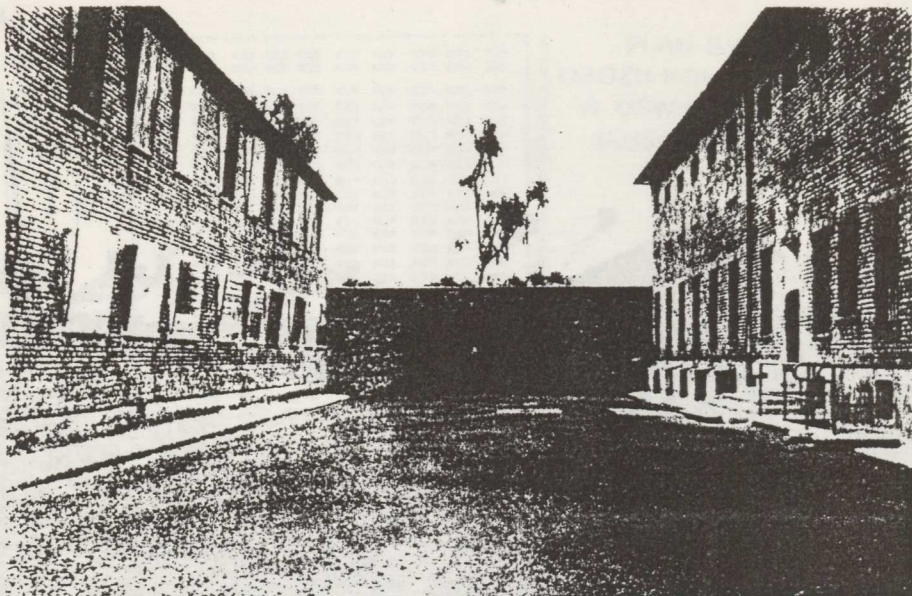
PLAN SYTUACYJNY
OBOZU KONCENTRACYJNEGO
W OŚWIECIMIU-BRZEZINCE
(AUSCHWITZ-BIRKENAU)

Zatwierdzony przez Bischoffa plan rozbudowy obozu w Brzezince przewidywał zbudowanie kompleksu obozów dla 200 000 więźniów. Na zdjęciach: (1) obóz żeński — odcinek BIb, (2) obóz męski — odcinek BIIa (kwarantanna).

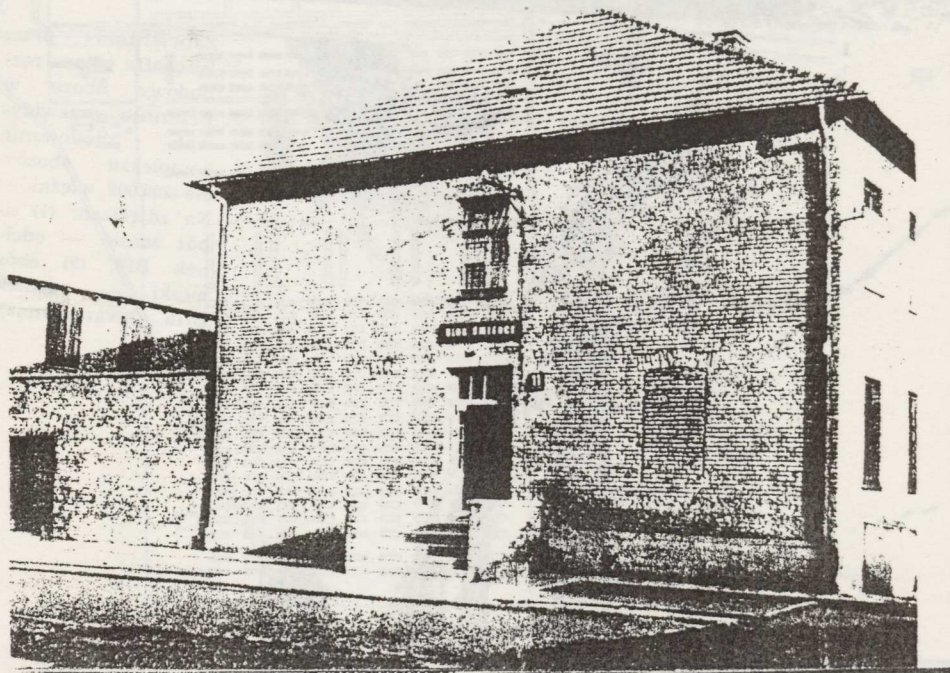
2

Na podwórzu bloku nr 11 znajdowała się Sciana Straceń, pod którą rozstrzelano około 20 000 więźniów lub osób skazanych na karę śmierci przez policyjne sądy doraźne.

N. ulica: zrekonstruowana po wojnie Sciana Straceń.

Blok nr 11 nazywany „Blokem Śmierci”.

WIEŹNIOWIE /stan liczebny, narodowość/

Terror wprowadzony przez hitlerowców po przejęciu władzy, a wymierzony przeciwnikom politycznym, wymagał pozorów prawnego usankcjonowania masowych aresztowań i osadzania w obozach. Podstawę stanowiło rozporządzenie z 28.II.1933 roku "o ochronie narodu i państwa". W ślad za nim utworzono instytucję "aresztu ochronnego". Osoby, wobec których zastosowano "areszt ochronny" miały być umieszczone w obozach koncentracyjnych. Do tego zarządzenia wprowadzono w latach następnych cały szereg poprawek, które upraszczały procedurę stosowania tego postanowienia, zwłaszcza w odniesieniu do Polaków i obywateli innych podbitych krajów. Od początku istnienia obozu do wiosny 1942 w obozie osadzano wyłącznie Polaków.

Pierwszy transport więźniów politycznych, liczący 728 osób, przywieziono z Tarnowa 14.VI.1940. Kilka dni później, 20.VI przywieziono drugi transport 313 więźniów z Wiśnicz. W dniach 22-27.VI. przywieziono 211 więźniów ze Śląska. W lipcu do obozu w Oświęcimiu trafiły następujące grupy więźniów: (18.VII) 65 osób z Krakowa, (15.VIII) 1666 więźniów z Warszawy (w tym 513 osób z Pawiaka) i (1153 osoby ujęte w łapance ulicznej). W tym samym roku przywieziono ponadto transporty z Lublina, Radomia, Łodzi, Raciborza, Inowrocławia, Sosnowca, Katowic, Bielska. W latach następnych przybywały do obozu transporty z całej Polski. Przyczyną masowego osadzania i wyniszczania Polaków w obozie było dążenie okupanta do zdławienia oporu narodu polskiego, a w dalszej perspektywie całkowita depopulacja ziem polskich włączonych do tzw. niemieckiej przestrzeni życiowej.

W obozie osadzano nie tylko osoby, którym udowodniono powiązania z ruchem oporu, lecz także przedwojennych działaczy politycznych, społecznych oraz inteligencję. Trafiali tu ludzie ujęci w łapankach ulicznych i zakładnicy. Od 1942 kierowano również osoby przydatne dla niemieckiego potencjału przemysłu wojennego. Osadzono tu również około 12 tys. robotników i pracowników różnych instytucji jako tzw. "więźniów wychowawczych" za różnego rodzaju faktyczne czy też domniemane wykroczenia wobec pracodawców. Pod koniec 1942 rozpoczęto deportacje do Oświęcimia ludności z Zamojszczyzny. Deportacje te miały zapoczątkować zakrojoną na szeroką skalę akcję całkowitej germanizacji ziem polskich poprzez wyniszczenie ludności polskiej. Od 1942 r. Oświęcim stał się, obok innych obozów miejscem eksterminacji obywateli polskich pochodzenia żydowskiego. Pierwsi zostali skierowani Żydzi ze Śląska, następnie z Białegostoku, Ciechanowa, Płońska, Augustowa, Zambrowa, Łomży, Sokółki, Krakowa, Sieradza, Zawiercia, Szebini, Radomia, Bliżyna, Pustkowa, Łodzi, Poznańskiego i innych regionów kraju, a także z terenów Białorusi (Grodno, Prużany). Dogodne położenie geograficzno - komunikacyjne Oświęcimia zadecydowały, iż od 1941 początkowo na niewielką skalę, a od 1942 masowo zaczęto przywozić więźniów z innych krajów. 6.VI.1941 przywieziono tu pierwszy transport z Czech, 28.IX z Jugosławii, a 7.X. pierwszy transport radzieckich jeńców wojennych (ok. 10.000 tys.). Od marca 1942 r. zaczęto tu kierować specjalne transporty Głównego Urzędu Bezpieczeństwa Rzeszy (RSHA), którymi przywożono z różnych krajów Europy osoby pochodzenia żydowskiego - mężczyzn, kobiety i dzieci.

W dniu 26 marca przyjechał pierwszy transport kobiet ze Słowacji, cztery dni później z Francji, 17.VII z Holandi, 5.VIII z Belgii, następnie przybywały transporty z Jugosławii, Czech, Niemiec, Grecji, Węgier, Włoch, Austrii i innych krajów. Obóz oświęcimski stał się miejscem zgłady ponad 20.000 tys. Cyganów z całej okupowanej Europy. Do Oświęcimia przychodziły transporty z innych obozów koncentracyjnych, m.in. z Majdanka, Gross - Rosen, Ravensbruck, Stuthrofu.

Również z Oświęcimia wysyłano transporty. Najwyższy odsetek w obozie stanowili Polacy i obywatele polscy pochodzenia żydowskiego, następnie Rosjanie, Jugosłowianie i Francuzi. Oprócz nich w obozie przebywali: Amerykanie, Anglicy, Austriacy, Belgowie, Bułgarzy, Cyganie, Czesi, Grecy, Hiszpanie, Holendrzy, Niemcy, Norwegowie, Rumuni, Słowacy, Szwajcarzy, Turcy, Węgrzy, Włosi, Żydzi oraz 1 Chińczyk i 1 Egipcjanin.

Obóz znany pod nazwą "Konzentrationslager Auschwitz-Birkenau" jest symbolem wszystkich obozów hitlerowskich nie tylko ze względu na swą wielkość, lecz także wielostronność cech i właściwości hitlerowskiego systemu łagrowego. W Oświęcimiu - Brzezince uwięziono około 405.000 ludzi, zginęło łącznie z wywiezionymi stamtąd do innych obozów i zamordowanymi - około 340.000 osób. W ciągu 1778 dni istnienia obozu ginęło w nim dziennie około 120 więźniów oznaczonych numerami. Ponadto kierowano ludzi wprost do komór gazowych, bez rejestrowania ich stanów. W ten sposób ginęło niekiedy dziennie 20.000 osób na dobę. Prawdopodobnie liczba zgładzonych w taki sposób sięga 3, 5 - 4 milionów.

W KL Auschwitz przebywali więźniowie różnych narodowości, wyznań, przekonań politycznych i zawodów ze wszystkich prawie krajów Europy, a także pozaeuropejskich.

Na zdjęciu: grupa radzieckich jeńców wojennych prowadzona do obozu.

Stefan Jaracz jako więzień Oświęcimia

Transport z Tarnowa

W połowie czerwca 1940 r. obóz koncentracyjny w Oświęcimiu był gotowy do przyjęcia transportów więźniarskich mających przybyć z południowej Polski i Śląska. Dnia 14.VI.1940 r. przywieziono tam pierwszy transport więźniów politycznych z więzienia w Tarnowie. Większość stanowili uczniowie gimnazjalni, studenci, wojskowi, aresztowani w jesieni 1939 r. oraz w zimie i wiosną 1940 r. na terenie Słowacji i w różnych punktach południowej Polski podczas próby przekraczania granicy polsko-słowackiej. Transport ten został oznaczony numerami od 31 do 758. Przeżyło niepełna 200 osób. Do grupy tej zwanej przez Hitlerowców "Turystami" lub "granicznikami" należeli m.in. Kazimierz Albin oznaczony numerem 118, Jerzy Bielecki nr 460, Antoni Caputa nr 318, Henryk Hofman nr 229, Ludwik Karolak nr 569, Henryk Kasia nr 666, Zygmunt Kasia nr 164, Zbigniew Kidawa nr 392, Jan Kowski /przebywający w obozie pod nazwiskiem Baraś/ nr 564, Edward Kopiec nr 570, Jan Korsak nr 437, Tadeusz Kośmider nr 624, Eugeniusz Kuzio nr 372, Kazimierz Lutomirski nr 450, Edward Nowak nr 447, Zbigniew Majewski nr 425, Stanisław Maliński nr 69, Jerzy Muchowicz nr 142, Aleksander Martyniec nr 644, Karol Przewodnik nr 572, Alfred Przybylski nr 471, Marian Słabczyk nr 368, Zygmunt Smużewski nr 670, Czesław Sowul nr 167, Aleksander Szczęśniak nr 446, Mieczysław Wiatr nr 565, Stanisław Wojciechowski nr 327, Tadeusz Wojciechowski nr 319, Zenon Wojciechowski nr 320, Stanisław Zyguła nr 682.

Obok "turystów" w pierwszym transporcie przybyło wielu spośród organizatorów akcji przerzutu na teren Węgier

- 12 -
Transporty więźniów do Oświęcimia

z więzienia w Tarnowie w latach 1940 - 1943

1940		1941		1942		1943	
Data transp.	Ilość osób	Data transp.	Ilość osób	Data transp.	Ilość osób	Data transp.	Ilość osób
13.VI.	753	9.I.	169	20.II.	21	28.I.	1022
29.VIII.	413	25.II.	141	21.II.	24	16.II.	1027
8.X.	312	5.V.	536	5.III.	27	20.IV.	60
11.XI.	62	4.XI.	66	28.III.	55	22.IV.	50
3.XII.	103	24.VII.	60	16.IV.	58	24.IV.	87
23.XII.	56	28.VII.	63	27.IV.	58	21.V.	51
		11.XII.	102	11.V.	60	27.V.	51
				12.V.	49	28.VI.	28
				27.V.	60	30.VI.	20
				27.V.	54	27.VII.	10
				27.VI.	16	28.VII.	14
				14.VI.	67	29.VII.	38
				16.VI.	58	31.VII.	40
				6.VII.	60	2.VIII.	13
				7.VII.	58	6.IX.	58
				8.VII.	55	8.IX.	53
				26.VII.	68	10.IX.	38
				27.VII.	35	2.X.	421
Razem	1699	Razem	1137	Razem	883	Razem	3081

Zestawienie miejscowości, z których przybywały

transporty więźniów do Tarnowa w maju 1940 roku

L.p.	Data transportu	Miejsc. z których przywożono więźniów do Tarnowa	Ilość osób	L.p.	Data transportu	Miejsc. z których przywożono więźniów do Tarnowa	Ilość osób
1.	3.V.1940	Brzesko	30	13.	11.V.1940		8
2.	4.V.1940	Kraków	16	14.	14.V.1940	Kraków	18
3.	6.V.1940	Kraków	21	15.	15.V.1940		25
4.	7.V.1940	Jarosław	19	16.	15.V.1940	Kraków	28
5.	8.V.1940	Kraków	67	17.	16.V.1940	Tarnów	8
6.	9.V.1940	Rzeszów	43	18.	16.V.1940	Tarnów	5
7.	9.V.1940	Tarnów	18	19.	17.V.1940	Zakopane	24
8.	9.V.1940		7	20.	17.V.1940	Tarnów	6
9.	10.V.1940	N. Sącz	106	21.	18.V.1940	Zakopane	13
10.	10.V.1940	Jarosław	58	22.	18.V.1940	N. Sącz	30
11.	10.V.1940	Przemyśl	31	23.	18.V.1940	Nisko	72
12.	11.V.1940	Sanok	106	24.	23.V.1940	N. Sącz	35

-44-

LISTA OFIAR

Imienny wykaz nauczycieli zamordowanych i zmarłych w obozie koncentracyjnym Oświęcim - Brzezinka w latach (1940 - 1945) z województwa Krakowskiego. /obecnie tarnowskie/.

Powiat bocheński

L.p.	Nazwisko i imię	miejsowość	data śmierci
1.	Czubak Stanisława	Kłaj	data śmierci niezn.
2.	Fiala Helena	Rzezawa	1943
3.	Lucarz Józef	Bielcz	data śmierci niezn.
4.	Milewski Stanisław	Staniątki	1943
5.	Młynarski Adam	Bochnia	zm. po powr. z Oświęcimia
6.	Piotrowicz Michał	Bochnia	1941
7.	Wójtowicz Władysław	Bochnia	1940
8.	Zajączkowski Zdzisław	Bochnia	1941

Powiat brzeski

9.	Chmioła Paweł	Okocim	1942
10.	Gardziel Jan	Brzesko	1942
11.	Jurkowski Józef	Radłów	1942
12.	Lucarz Józef	Bielcza	1944
13.	Nowak Stanisław	Brzesko	1942
14.	Patolski Ignacy	Brzesko	1941

Powiat dąbrowski

15.	Madura Maria	Luszowice	1943
16.	Ocieszyński Mieczysław	Dąbrowa Tarn.	zm. po powr. z obozu, 1942

17.	Starzyk Andrzej	Dąbrowa Tarnowska	1943
18.	Wytyczak Stanisław	Szczucin	1942

Powiat dębicki

19.	Baranowski Józef	Dębica	1943
20.	Cieciągęga Antoni	Dębica	1941
21.	Kula Józef	Dębica	1941
22.	Węglowski Władysław	Sędziszów	1941

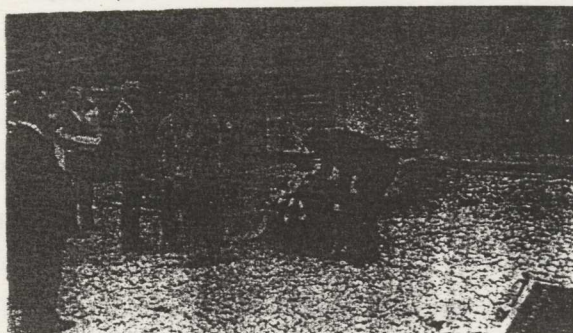
Powiat tarnowski oraz m. Tarnów

23.	Bałut Zbigniew	Skrzyszów	1943
24.	Dobrowolski Piotr	Tarnów	1944
25.	Dubiel Gabriel	Tarnów	1942
26.	Dziuban Franciszek	Ciężkowice	1942
27.	Jurkowski Józef	Biskupice	1942
28.	Ludertowicz Józef	Tarnów	data śmierci niezn.
29.	Łucarz Józef	Radłów	1943
30.	Mundała Kazimierz	Tarnów	1940
31.	Pelc Stefan	Tarnów	1942
32.	Piskor Michał	Tarnów	data śmierci niezn.
33.	Pogoda Walenty	Tarnów	1942
34.	Potempa Stanisław	Lisia Góra	1943
35.	Rohrenschef Wawrzyniec	Tarnów	1941
36.	Serednicki Wincenty	Tarnów	1943
37.	Simche Stanisław	Tarnów	1941
38.	Simche Zdzisław	Tarnów	1940
39.	Szwakuła Jan	Lisia Góra	data śmierci niezn.
40.	Wojtowicz Stefan	Skrzyszów	1941
41.	Żmuda Franciszek	Tarnów	1941

Pierwsi Polacy w KL Auschwitz

Tarnobrzeg. Wysyłka pierwszego transportu więźniów do KL Auschwitz (APMO nr neg. 10071).

Tarnobrzeg. Pomnik wzniesiony w 1957 r. przed laźnią miejską w miejscu, z którego w dniu 14. 6. 1940 r. wyruszył do obozu koncentracyjnego Oświęcimiu pierwszy transport więźniów. Uroczystość składania wieńców. Przed pomnikiem od lewej strony stoją byli więźniowie: Ryński Stanisław nr 31, Gondek Jan nr 449, Wrona Edward nr 206 i Caputa Antoni nr 318 (składający wieńiec). Za nimi delegacja byłych więźniów z Nowego Sącza (APMO, nr neg. 21606).

Pierwszym zarejestrowanym Polakiem: spośród grupy 728 więźniów Polaków przywiezionych do obozu 14 czerwca 1940 r. z więzienia w Tarnobrzegu był Stanisław Ryński. Oznaczony został numerem obozowym 31.

ochotników do Wojska Polskiego, wśród nich przewodnicy i członkowie działającej na sądeczyźnie konspiracyjnej organizacji Orzeł Biały "Resurrectio": /Czesław Bartys nr 710, Józef Chuchla nr 703, Jan Krokowski nr 226, Tadeusz Kwaśnicki nr 480, Kazimierz Sichrawa nr 231, Jan Szezyk nr 440, Karol Zając nr 481/, a także członkowie ZWZ (Związek Walki Zbrojnej) jak również osoby związane z tą organizacją, np. grupa mieszkańców Bukowska. Jednym z więźniów pierwszego transportu był znakomity narciarz, olimpijczyk Bronisław Czech nr 349. Poza w/w osobami, w pierwszym transporcie przybyła liczna grupa młodzieży aresztowanej wiosną 1940 r. w ramach realizacji zarządzonej przez generalnego gubernatora Hansa Franka akcji A-B. Wielu spośród nich było związanych z działalnością konspiracyjną, kolportażem ulotek, nielegalną prasą oraz rozpowszechnianiem wiadomości z radiostacji alianckich. W grupie tej znaleźli się m.in. Mieczysław Ciepły nr 35, Edward Ferenc nr 281, Edward Galiński nr 531, Wiesław Kielar nr 290, Mieczysław Popkiewicz nr 36, Antoni Rychłowski nr 34, Stanisław Ryniak nr 31 (według numeracji obozowej pierwszy więzień polityczny obozu oświęcimskiego), Roman Trojanowski nr 44 - wszyscy aresztowani w Jarosławiu na rozkaz szefa Gestapo Schmidta, Stanisław Kobylański nr 575 aresztowany w Rozwadowie, Kazimierz Brzeski nr 753, Zbigniew Tryczyński nr 276 - aresztowani w Brzesku, Zbigniew Bendkowski nr 383, Edward Pyś nr 379 - aresztowani w Rzeszowie, Adam Klus nr 419, Tadeusz Klus nr 416 - aresztowani w Łańcucie, Zbigniew Adamczyk nr 274, Marian Batkowski nr 428, Jerzy Bogusz nr 61, Marian Dybus nr 678, Adam Jurkiewicz nr 476, Antoni Malinowski nr 422 - aresztowani w Nowym Sączu z polecenia szefa Gestapo

Heinricha Hamanna, Józef Koczorowski nr 451, Michał Kru-
czek nr 218, Zdzisław Pałasiński nr 462 - aresztowani
w Krakowie, Tadeusz Krupiński nr 224 - aresztowany
w Brzozowie. Obok wymienionych już grup, w pierwszym
transporcie znalazły się też osoby aresztowane w czasie
obław ulicznych, wśród nich: Bronisław Cynkar nr 183, Ro-
man Grabowski nr 59, Wiktor Grochala nr 738, Maciej Gry-
chowski nr 201, Stanisław Kocjan nr 65, Tadeusz Marfiak
nr 741, Kazimierz Misiewicz nr 706, Feliks Myłyk nr 92,
Tadeusz Niedzielski nr 423, Nikodem Pieszczocho nr 673,
Janusz Pogonowski /w obozie Skrzetuski/ nr 253, Bronisław
Wajda nr 182, Jakub Walczak nr 291, Kazimierz Wałoch
nr 520 i inni. Więźniowie pierwszego transportu rekruto-
wali się z różnych środowisk społecznych, głównie spośród
inteligencji. Większość z nich stanowili ludzie młodzi -
studenci, uczniowie. Wśród pozostałych starszych wiekiem
byli ludzie różnych zawodów: robotnicy, prawnicy, wojsko-
wi, nauczyciele, księża, rolnicy.

Dzień 13 czerwca był ostatnim dniem pobytu w więzieniu
tarnowskim. 14 czerwca 1940 r. o świcie nastąpił wymarsz
aresztowanych przed łaźnię miejską /wówczas plac pod Dę-
bem/ i po kilkakrotnym przeliczeniu uformowano 100 osobo-
we kolumny, po czym poprowadzono ich w kierunku dworca
kolejowego ulicami: Wałową, Krakowską na rampę kolejową,
gdzie pośpiesznie załadowano wszystkich do uprzednio
przygotowanych wagonów. Oto wspomnienia Jerzego Bielec-
kiego uczestnika tego transportu:

"Szliśmy poważni i przygnębieni. Byli wśród nas miej-
scowi tarnowianie - im chyba było najtrudniej. Choć trasa
naszego marszu była pusta, jak gdyby wiodła przez kraj
umarłych, mimo to gdzieś tam w oknach dało się dostrzec

ukryte za firankami twarze. Spłoszone znikwały szybko, aby za chwilę znów się ukazać. To oszołomione terrorem miasto w dwójnasób przeżywało wyjazd tak ogromnego transportu. Niejedna matka opłakiwała syna, niejedna żona swego męża, lub dziecko - kochanego tatusia. Ludzie płakali. W pewnym momencie, rzucona niewidzialną ręką upadła wiązanka czerwonych kwiatów, zdeptana wściekle butem idącego żandarma. tak żegnał swoich więźniów pocziwy Tarnów, cicho ... tajemnie ... serdecznie". Około godziny 9 pociąg ruszył w kierunku Krakowa. Po kilku godzinach jazdy więźniowie znaleźli się na dworcu kolejowym w Oświęcimiu. Stąd po krótkim postoju skierowano ich na bocznice kolejową, prowadzącą do dawnych magazynów Monopolu Tytoniowego. Po kilku minutach jazdy pociąg zatrzymał się przed budynkiem otoczonym drutem kolczastym, w narożnikach którego stały budki strażnicze. Oto jak wspomina te chwile były więzień Tadeusz Niedzielski:

"Smutny widok roztaczał się dokoła nas. Z jednej strony torów spalone długie drewniane szopy czy magazyny pokryte papą, zarośnięte trawą, ostami i krzakami, z drugiej strony wysokie gmachy z powybijanymi szybami, zionące pustką i zimnem".

Dnia 15 czerwca rozpoczął się pierwszy z wielu dni przerażającej i smutnej rzeczywistości obozowej. Od chwili przekroczenia bram obozu człowiek tracił swą osobowość i stawał się numerem. Więźniowie nosili numery przyszyte na ubraniach roboczych, a od 1942 również wytatuowane na lewym przedramieniu. Dzieciom tatuowano numer na udach lub na pośladku. Pełny znak rozpoznawszy więźnia składał się z numeru wypisanego na białej łatce płóciennej, z kolorowego trójkąta, oznaczającego kategorię więźnia oraz z początkowej litery nazwy narodowości więźnia .

Znak ten nosili więźniowie na lewej stronie bluzy lub kurtki oraz mieli naszyte na szwie zewnętrznym prawej nogawki spodni. Więźniowie polityczni otrzymywali trójkąt czerwony. Trójkątem zielonym oznaczano więźniów określanych jako "zawodowi przestępcy kryminalni". Była to stosunkowo nieliczna grupa, prawie wyłącznie narodowości niemieckiej.

W hitlerowskich obozach utworzono odrębną kategorię dla tzw. więźniów "aspołecznych", pojęcie to było dosyć szeroko interpretowane przez władze. Oznaczano ich trójkątem czarnym. Nieliczną grupę w Auschwitz stanowili badacze Pisma Świętego oraz duchowni, oznaczono ich kolorem fioletowym. Jeśli chodzi o duchownych katolickich - oznaczonych trójkątem czerwonym - byli to przede wszystkim księża i zakonnicy narodowości polskiej, osadzeni w obozie w ramach różnych akcji represyjnych wymierzonych przeciw inteligencji polskiej. Również nieliczna była grupa oznaczona trójkątem różowym, były to osoby aresztowane pod zarzutem uprawiania homoseksualizmu.

Od 1941 roku w Oświęcimiu pojawiła się nowa kategoria, tzw. więźniowie wychowawczy. Oznaczano ich skrótem literowym "E" noszonym przed numerem więźniarskim. Do odrębnej kategorii zaliczono radzieckich jeńców wojennych, których pierwsze transporty zarejestrowano w ewidencji obozowej w październiku 1941 roku. Zachowali oni swoje sorty mundurowe, na których wykonano oznakowanie w postaci pasów olejnej farby oraz literowego skrótu "SU". Dla Żydów, wykazywanych w obozowych statystykach jako odrębna kategoria więźniów i stanowiących od 1943 roku najliczniejszą grupę w Auschwitz, wprowadzono oznaczenie w postaci sześcioramiennej gwiazdy, powstałej z połączenia dwóch

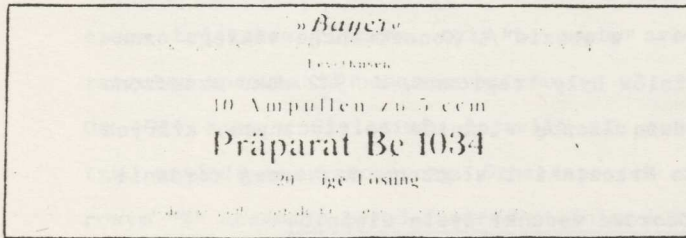
trójkątów, z których żółty oznaczał kategorie więźnia Żyda, a drugi był odpowiednikiem oznakowania jednej z wyżej wymienionych kategorii. Od połowy 1944 roku zmieniono sposób oznakowania Żydów na identyczny z oznakowaniem pozostałych kategorii więźniów, jedynie nad trójkątem umieszczono prostokątny pasek koloru żółtego. Od 12 lutego 1943 roku w KL Auschwitz przetrzymywano więźniów politycznych, których umieszczano w tym obozie ze względu na przepełnienie więzienia śledczego w Mysłowicach. "Więźniom policyjnym" pozostawiono ubrania cywilne i nie tatuowano numerów obozowych. W hitlerowskich obozach dodatkowe oznaczenia musieli nosić więźniowie skierowani do "kompanii karnej" /Strafkompanie - SK/, oznaczeniem tym był niewielki kawałek czarnego płótna w kształcie koła, noszony na bluzie pasiaka. Więźniów uznanych za niebezpiecznych lub podejrzanych o chęć ucieczki oznaczało kołem w kolorze czerwonym z dodaniem literowego skrótu "IL" /Im Lager - "w obozie"/. Konsekwencje takiego oznaczenia dla więźniów były tragiczne. W 1942 roku oznaczono w ten sposób dużą liczbę więźniów politycznych, których przeniesiono do Brzezinki i włączono do karnej kompanii.

Obozowe warunki życia więźniów

Więźniów obozu macierzystego w Oświęcimiu umieszczano w blokach murowanych obliczonych na 400 więźniów, przebywało w nich jednak 700 - 1000 osób, a nierzadko - 1200 osób. Więźniowie z początkowych transportów spali na słomie rozłożonej na podłodze. Później wprowadzono 3 - piętrowe prycze, zajmujące prawie całą powierzchnię sali. Jeszcze gorsze warunki panowały w Brzezince - baraki wzorowane na wojskowych stajniach polowych, o wymiarach 40,76 m. długości, 9,56 m. szerokości i 2,65 wysokości,

Blok nr 10, w którym lekarze SS dokonywali zbrodniczych eksperymentów pseudomedycznych.

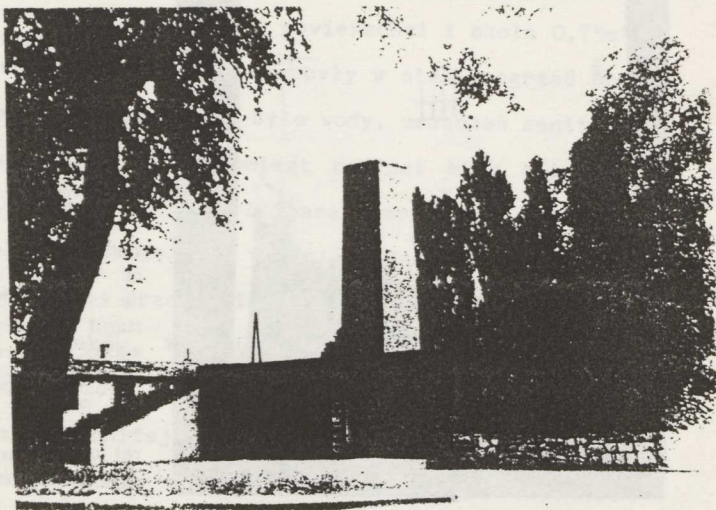

Pseudomedyczne eksperymenty na więźniach prowadzone były również na zlecenie słynnych firm farmaceutycznych.

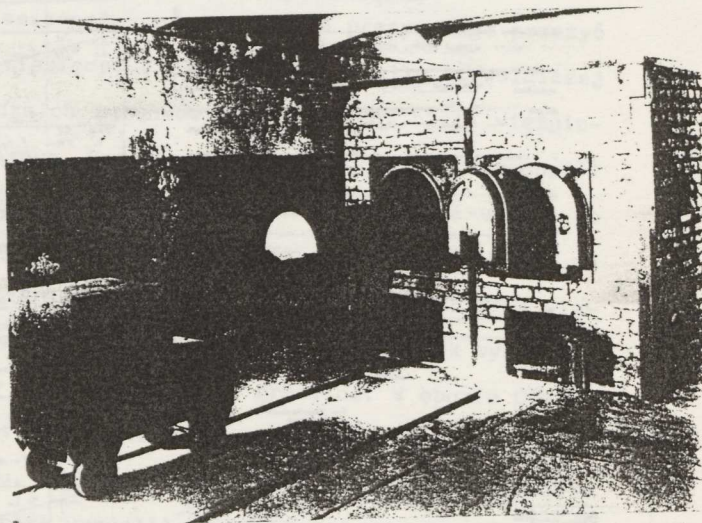
Na zdjęciu: ampułki z preparatem B 1034 produkcji firmy Bayer. Preparat ten wypróbowywano na więźniach, którym uprzednio wszczepiano tyfus plamisty.

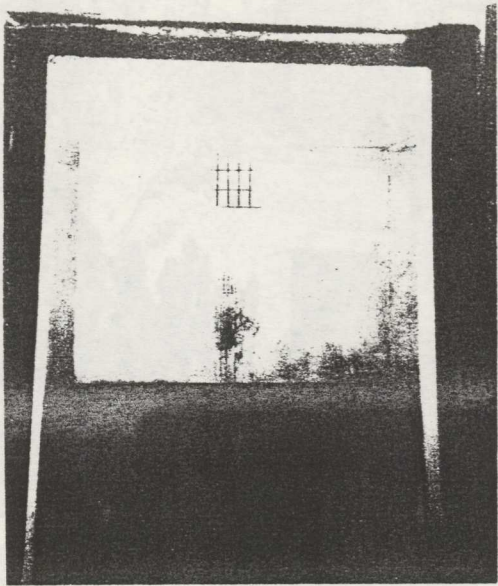

Pierwsze krematorium w KL Auschwitz. Było ono czynne do 1943 r. i spalano w nim zwłoki zmarłych więźniów. Od roku 1941 zabijano tam również ludzi gazem cyklon B. Wygląd obecny.

Wnętrze krematorium I. Było to jedno z najmniejszych krematoriów w KL Auschwitz. Trzy dwuretortowe piece krematoryjne wykonała firma Topf und Söhne z Erfurtu. Po wybudowaniu czterech komór gazowych i czterech krematoriów w Brzezince krematorium w Oświęcimiu przeznaczono na magazyn apteczny. Stan obecny.

Cela nr 18, w podziemiach bloku nr 11, w której wraz z innymi więźniami skazanymi na śmierć głodową przebywał ksiądz misjonarz, franciszkanin o. Maksymilian, Rajmund Kolbe. Wystąpił on dobrowolnie z szeregu i zgłosił się na śmierć, ratując w ten sposób życie jednego z więźniów.

Fotokopia świadectwa zgonu Rajmunda Kolbe, podpisanego przez Maximiliana Grabnera, oficera z obozowego Gestapo.

Podobnie jak o. Maksymilian Kolbe, podczas jednej z „wybiórek” na śmierć głodową dobrowolnie wystąpił z szeregu nauczyciel gimnazjalny, więzień Marian Batko. Zginął on również w bloku nr 11. Na zdjęciu: fotokopia jednej ze stron książki bloku nr 11, na której odnotowano śmierć Batki pod datą 27.4.41.

Stichtagskarte

Stichtagskarte Auschwitz Nr. 516/1941

Verstorbener: Rajmund Kolbe, römisch-katholisch

Wohnort: Przedsiębiorstwo Krysie Górnice

am: 14. August 1941 um: 12 Uhr: 50 Minuten

in: 11, Lagerstrasse verstorben.

Der Verstorbene war geboren am: 7. Januar 1894

in: W. 115

Stichtagskarte Nr. _____

Vater: Julius Kolb

Mutter: Julia Kolbe geborene Kirsch, wohnt in Trausnitz

Verstorbener war: keine Verheiratete

Auschwitz den 14. August 1941

Der Stichtagsbeamte
Dr. Grabner

Debituratsfrei

44-Feldpost

Dat.	Nr.	Lebensverhältnisse	Grund	Verst.
27.4.41	516	Kolbe, Rajmund		
27.4.41	517	Kolbe, Rajmund		
27.4.41	518	Kolbe, Rajmund		
27.4.41	519	Kolbe, Rajmund		
27.4.41	520	Kolbe, Rajmund		
27.4.41	521	Kolbe, Rajmund		
27.4.41	522	Kolbe, Rajmund		
27.4.41	523	Kolbe, Rajmund		
27.4.41	524	Kolbe, Rajmund		
27.4.41	525	Kolbe, Rajmund		
27.4.41	526	Kolbe, Rajmund		
27.4.41	527	Kolbe, Rajmund		
27.4.41	528	Kolbe, Rajmund		
27.4.41	529	Kolbe, Rajmund		
27.4.41	530	Kolbe, Rajmund		
27.4.41	531	Kolbe, Rajmund		
27.4.41	532	Kolbe, Rajmund		
27.4.41	533	Kolbe, Rajmund		
27.4.41	534	Kolbe, Rajmund		
27.4.41	535	Kolbe, Rajmund		
27.4.41	536	Kolbe, Rajmund		
27.4.41	537	Kolbe, Rajmund		
27.4.41	538	Kolbe, Rajmund		
27.4.41	539	Kolbe, Rajmund		
27.4.41	540	Kolbe, Rajmund		

zbudowane z desek, nie miały okien i sufitów. Dachy pokryte były cienką papą. Jedynym wyposażeniem baraków były 3 - piętrowe prycze. W baraku obliczonym na 300 więźniów przebywało niekiedy 1000 - 2000 osób. Na jednego więźnia przypadało w nim około 0,28 m² powierzchni i około 0,75m³ powietrza. Prymitywne piece nie były w stanie ogrzać pomieszczenia. W barakach brak było wody, urządzeń sanitarnych ani wentylacyjnych. Zamiast podłogi było gliniane klepisko. Drugim rodzajem były baraki murowane, w każdym z nich przebywało około 1000 więźniów. Przydzielane ubranie nie chroniło przed zimnem, bowiem składało się z cienkich pasiaków. Więźniowie otrzymywali 3 posiłki dziennie, ich wartość kaloryczna wynosiła od 1300-do 1700 kalorii /czyli poniżej normy przyjętej dla organizmu człowieka znajdującego się w stanie zupełnego spoczynku/, powodowało chorobę głodową. Więzień systematycznie niedożywiony , w zależności od charakteru pracy, mógł przeżyć od 3 - do 6 miesięcy. W Oświęcimiu w wyniku niewolniczej pracy, nieludzkich warunków bytu, tortur, bicia więźniowie gineli masowo. Pozostali, którzy doczekali się chwili wyzwolenia obozu, byli obłożnie chorzy. Dorośli ważyli po 30-35 kg. Specjalna komisja sądowo - lekarska, która na przełomie lutego i marca 1945 roku przebadła 2819 więźniów, stwierdziła, iż 2189 chorowało na skutek wyczerpania i choroby głodowej, 223 na gruźlicę. W obozie Oświęcimskim urodziło się ok. 3 tys. dzieci, z czego około 1000 zmarło z głodu, reszta została zamordowana. Obóz przeżyło 180 dzieci, które wyzwoliła Armia Radziecka.

MATERIAŁY ŹRÓDŁOWE

**Wykaz ważniejszych opracowań
dotyczących obozu koncentracyjnego w Oświęcimiu**

1. Badanie i ściganie zbrodni hitlerowskich 1944 - 1974.
Oprac. prof. dr Czesław Pilchowski dyrektor Główny
Komisji BzH w Polsce.
W-wa: Główna Komisja Badania Zbrodni Hitlerowskich
w Polsce. (B).
2. Czesław Pilchowski: Prawda o zbrodniach hitlerowskich
w Polsce. W-wa 1968
3. Arch. GKBZH w Polsce. Akta procesu Buhlera, t.9;
T. Szymański - Najmłodsi więźniowie obozu koncentra-
cyjnego w Oświęcimiu, w: Zbrodnie na dzieciach i mło-
dzieży polskiej. s. 44 - 46
4. Obozy hitlerowskie na ziemiach polskich 1939 - 1945.
/Informator encyklopedyczny/ (B)
5. Pilichowski Czesław: Zbrodnie hitlerowskie na dzie-
ciach i młodzieży polskiej. W-wa: Rada Ochrony Pomni-
ków, Walki i Męczeństwa 1972 (B)
6. Sehn Jan: Obóz koncentracyjny Oświęcim - Brzezinka.
/Auschwitz - Birkenau/ Wyd. Prawnicze 1960
7. Sehn Jan: Wstęp do wspomnień Rudolfa Hossa, komendanta
obozu oświęcimskiego, W-wa 1956, s. 18
8. Relacje byłych więźniów KL Auschwitz Ignacego Mroże-
wskiego. APMO. Zespół "Oświadczenia", t. 68, k. 103
Erwina Olszówki t. 72, k.130

9. APMO. Mat. oboz. Ruchu Oporu, t. XXIV, k.3
10. APMO. Mat. oboz. Ruchu, t. II, k.87
11. Raport z 22 sierpnia 1944 r. napisany przez Józefa Cyrankiewicza. APMO, Mat. oboz. Ruchu Oporu, t.II, k.98

Literatura

12. Hrabar Roman, Tokarz Zofia, Wilczur Jacek: Czas niewoli czas śmierci. /Martyrologia dzieci polskich w okresie okupacji hitlerowskiej/. W-wa Wyd. Interpress 1979
13. Jagoda Zenon, Kłodziński Stanisław, Masłowski Jan: Więźniowie Oświęcimia. Kraków - Wrocław, Wyd. Literackie 1984 (B)
14. Jagoda Z., Kłodziński S., Masłowski J.: Oświęcim nieznanym. Kraków Wyd. Literackie. 1981
15. Jaworski W. Czesław: Wspomnienia z Oświęcimia. W-wa, 1962, s. 46
16. Szmaglewska Seweryna: Dymy nad Birkenau. W-wa 1945, s. 195 - 196
17. Rajewski Ludwik: Oświęcim w systemie RSH. W-wa - Kraków 1946, s. 112
18. Wnuk Józef: Losy dzieci polskich w czasie okupacji hitlerowskiej. W-wa Młodzieżowa Agencja Wydawnicza 1980 (B)
19. Wnuk Józef, Radomska Helena: Dzieci polskie oskarżają 1939 -1945. W-wa Wyd. PAX 1961.
20. Walczak Marian: Działalność oświatowa i martyrologia nauczycielstwa polskiego 1939-1945 Wrocław - Warszawa-Kraków Osolineum 1987

Artykuły w prasie /wybór za lata 1990 - 1994/

21. Bortnowska H: Stacja Soosah /Oświęcim - Brzezinka/..
znak 1990 nr 4/5 s. 120-127
22. Bubin S: Zweryfikować historię obozu. /Oświęcim -
Brzezinka/. Prawo i Życie 1990 nr 14 s. 10, il.
23. Cyra A: "Tadeusz" /Konstanty Kempa/. W 45 rocznicę
wyzwolenia KL Auschwitz - Birkenau. Kierunki 1990
nr 5 s. 8, il.
24. Dziadul J: Weryfikacja historii. Ilu ludzi wymordowa-
no w Auschwitz - Birkenau? Polityka 1990 nr 2 s. 14
25. Kłodziński S.: Auschwitz - symbol ofiar wielu narodów,
sanktuarium Polaków Znak 1990 nr 4/5 s. 37-42
26. Kurowski T: Naokoło Oświęcimia. Znak 1990 nr 4/5
s. 27-29
27. Konowski L: Korekta zbrodni /Spór o liczbę ofiar
Oświęcimia/ Przegląd Tygodniowy 1990 nr 32 s. 6, il.
28. Wilkanowicz S: Przyszłość Oświęcimia - przyszłość dia-
logu. Tygodnik Powszechny 1990 nr 27 s.3
29. Wilkanowicz S:Auschwitz - problem Niemców, Polaków
i Żydów. Znak 1990 nr 4/5 s. 3-13
30. Bongowski R: Auschwitz, miejsce szczególne. Tygodnik
Powszechny 1991 nr 17 s. 7
31. Cyra A: Dobrowolny więzień Oświęcimia /Witold Pilecki/
Prawo i Życie 1991 nr 12 s. 6
32. Musiał S.: Pamięć Oświęcimia. Tygodnik Powszechny 1991
nr 16 s. 1,6

33. Garliński Józef: Oświęcim walczący. W-wa 1992 Rec. Cyra Adam Wojs. Prz. Hist. 1993 nr 4 s. 270 - 274
34. Piper F: Rachuba śmierci: ilu ludzi zginęło w Auschwitz? Rozm. przepr. S. Bunin Prawo i Życie 1992 nr 29 s. 10 - 11
35. Piper F: Ilu ludzi zginęło w KL Auschwitz. Liczba ofiar w świetle źródeł i badań 1945 - 1990. Oświęcim 1992
36. Rec Mańkowski Zygmunt: Zeszyty Majd. 1993 r. t. 15 s. 125-128
37. Smoleń Kazimierz, Świebocka Teresa, Bogusławska-Świebocka Renata: Auschwitz - zbrodnia przeciw ludzkości. W-wa 1991 Rec. Jastrzębska Halina, Collec Theol, 1992 fasc. 2 s. 190 - 192

1993

38. Jagiełło Michał: Głos Cyganów. /Obchody 50 rocznicy deportacji romów do Oświęcimia/. Przewodnik Powszechny 1993 nr 11 s. 296 - 301. Res.
39. Karny Mirosław: Obóz familialny w Brzezince (B II b) Żydów z getta Thereicenstadt. Zeszyt Oświęcimski 1993 z. 20 s. 325-389, il, rys. Res. Zsfassung
40. Lasik Aleksander: Obsada osobowa służby zdrowia SS w obozie koncentracyjnym Oświęcim - Brzezinka w latach 1940 - 1945. Zeszyt Oświęcimski 1993 z. 20 s. 261-324, il. Res. Zsfassung
41. Łubieńska Grażyna: Cienie nie rzucają cienia. |Oświęcim| Tygodnik Powszechny 1993 nr 43 s. 6, il.

42. Manheimer Max: Terezin - Auschwitz - Warszawa - Dachau.
Wspomnienia tł. z niem. Brygida Kosman - Kalnik, Ze-
szyty Oświęcimskie 1993 z. 20 s. 217 - 259 Res. Zsfa-
ssug
43. Strzelecka Irena: Oddział kobiecy [Frauenbteilung]
w męskim obozie macierzystym w Oświęcimiu. Zeszyty
Oświęcimskie 1993 z. 20 s. 217 - 259 Res. Zsfassug
44. Strzelecka Irena: Obóz kwarantanny dla więźniów mę-
czyzn w Brzezince (B II a) Zeszyty Oświęcimskie 1993
z. 20 s. 63 - 121, il, Res. Zsfassung

1994

45. Baran Grzegorz: My niskie numery /Wspomnienia więźniów
Oświęcimia/. Apokryf 1994 nr 5 s. 3, il.
46. Chrostowski Waldemar: Auschwitz: wrażliwość polska -
wrażliwość żydowska. Przewodnik Powszechny 1994
nr 4 s. 24 - 37 Res.
47. Południak Jan: Życ po Oświęcimiu. Res. Hum 1994 nr 1
s. 14 - 16
48. Turski Marian: Bunt w krematorium. Oświęcim, 7 paź-
dziernik 1994 Polityka 1994 nr 41 s. 24 il.

JW-50 66

Miejska Biblioteka Publiczna
w Tarnowie

CWoTiR

0230-005066-00